

door drs. A. M. Oostlander

Drs. A. M. Oostlander is directeur van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA.

Lessen of zondebokken

Een verkiezingsavond goed 20 jaar geleden. Kijken en luisteren naar de uitslagen in de Koopmansbeurs. Achterin stonden we daar met leden van de Amsterdamse Arjossen. De ARP gaf geen spectaculaire verliezen of winsten te zien. Meestal verliezen, tienden van procenten. Dus juichten we ook voor CHU en KVP, onze politieke vrienden, ondanks de rivaliteit die soms met de CHU bestond. De meesten van ons juichten ook voor de VVD, want de PvdA trachtte immers de christelijke partijen door middel van de 'doorbraak' te ondermijnen. De VVD deed dat niet, was ook ongevaarlijk. Liever turks dan paaps.

Vechten en verleiden

Sinds die jaren is er veel veranderd. Van 1962 tot 1972 het grootschalig afkalven van de christen-democratie, vooral van KVP en CHU. De ARP verloor vóór die tijd meerdere procenten van haar aandeel in het electoraat. Na 1972 kwam het CDA in zicht. Daarmee begon een tienjarige periode van stabilisatie op goed 30 % van de kiezers. Dit jaar ging dat gepaard met een sfeer van aarzeling, van uiteenlopende resultaten. Sinds de jaren van afkalving zijn er nogal wat verschuivingen opgetreden. Links heeft het verlies van de christen-democratie nauwelijks in winst voor zichzelf kunnen omzetten, als we een wat langere periode overzien. Daarentegen is het liberalisme een machtige stroming geworden. Een ander soort doorbraak. Niet

één die appelleerde aan sociale idealen, aan wensen tot vernieuwing van de samenleving, zoals bij de linkse doorbraak het geval was. Het appèl van laatstgenoemden was een geduchte concurrent van het onze, en we konden dat appèl vanwege zijn gerichtheid en zijn achterliggende ideologie niet aanvaarden. De christen-democratie heeft een ander maatschappijmodel voor ogen en daarom nog tal van andere waarden waarmee het de samenleving wil doordringen. De liberale doorbraak is van ander karakter. Veel minder spectaculair. Hij ging niet met strijd gepaard, juist niet. Het was meer een kwestie van verleiden. De liberale doorbraak vraagt niets van de mensen. Hij biedt de gemakkelijkste weg. De waarden die ons worden voorgehouden

zijn 'de toegeeflijke samenleving', de mens die aan zichzelf genoeg heeft, die zijn eigen normen kiest, die niet zo nodig het kringetje van het individuele eigenbelang verlaten moet. 'Gewoon jezelf kunnen zijn', geen opgedrongen verantwoordelijkheden, geen afhankelijkheidsrelaties, ook geen wederzijdse.

Anderzijds is deze 'doorbraak' ook een reactie op het polarisatiestreven van links. Wie het gedrag, dat uit de polarisatie voortvloeit beu is, wendt zich intuïtief tot de partij die als tegenpool bij uitstek uitgeroepen is. Dat kan tot uitdrukking komen in een fervente voorkeur voor samenwerking met de VVD op regeringsniveau, maar het kan ook resulteren in een rechtstreekse stem op rechts.

Terwijl links ons goed geholpen heeft om duidelijk te maken dat zich daar onze principiële tegenstanders bevinden, heeft de VVD zich meestal verdekt opgesteld, zodat het CDA vergat dat (minstens) op twee fronten strijd geleverd moest worden. Dat heeft zijn gevolgen voor verkiezingsuitslagen en voor het denken in eigen kring. Het CDA is niet immuun gemaakt voor conservatieve of moderne liberale ideeën. De scheidslijnen vervagen, het grensverkeer neemt sterk toe. Zeker als de angst voor het contra-productief gebleken linkse beleid toeslaat.

Secularisatie als onderstroom

Bij het teruglopen van het percentage christen-democratische kiezers, zoals de jaren '62 tot '72 te zien gaven, speelt uiteraard secularisatie een belangrijke rol. De vereenzelviging met een bepaalde bevolkingsgroep verzwakt. Dat geldt zowel voor kerken als voor christelijke organisaties en komt tot uitdrukking in een afnemend ledental en vaak in een innerlijke vermolming. Soortgelijke processen spelen zich bij links af: mindere identificatie met een klasse. De kracht van de christen-democratie was en moet zijn de verworteling in een brede maatschappelijke bewe-

ging die zich, gedreven door dezelfde grondmotieven, op uiteenlopende terreinen organiseert. In christelijke scholen, vakbeweging, media, etc. Door zo'n verankering kan men elkaar wederzijds inspireren. Zij is ook nodig omdat naar onze overtuiging politiek niet alles kán. En omdat het vrije organisatieleven vanuit eigen specifieke verantwoordelijkheid de ontwikkeling van de samenleving sturing moet geven. Formeel bestaan de meeste van die christelijke organisaties nog wel, maar of de inspiratie nog werkelijk zo sterk is dat deze naar de leden, de deelnemers en het beleid uitstraalt, dat mag sterk betwijfeld worden. Het verdwijnen van vanzelfsprekendheden in de keuze van organisatie en in stemgedrag, is niet zozeer het gevolg van een grotere bewustheid bij de mensen, maar van geestelijke desoriëntatie. Een desoriëntatie waarin heel wat energie verloren gaat, die voor doelbewust handelen gebruikt had kunnen worden. Het is nog verwonderlijk dat het CDA de laatste tien jaar tamelijk stabiel gebleven is. Waarschijnlijk omdat de mensen opnieuw iets van deze partij verwachten. Het CNV geeft zelfs een relatief gunstig beeld te zien wat betreft zijn ledental. Dat is mede het resultaat van een actief beleid. De laatste jaren zijn juist uit de christelijke vakbeweging de nieuwe ideeën en voorstellen gekomen voor een beleid dat uitzicht biedt. De FNV, met z'n nog sterke binding aan de ideologie die in het NVV heerste, schoot in dat opzicht tekort. Aan het CNV is te zien dat het anders kan, ook in het CDA. Maar dat vereist kwaliteit en eensgezindheid. Op deze wijze kan het CDA het voortouw nemen en behouden en die ambitie moet een partij, die het evangelie als richtsnoer erkent, ongetwijfeld hebben.

De campagne

Het voorgaande moge duidelijk maken dat de invloed van een verkiezingscampagne en de daarin voorkomende inciden-

ten niet overtrokken mag worden. Veeleer vertaalt de campagne de werkelijkheid van het CDA in kort (tijds-)bestek naar de kiezer toe. De fouten van personen zijn derhalve symptomen van structurele gebreken van het CDA. Natuurlijk past ons wel een gericht verwijt, maar toegegeven moet worden dat het CDA zelf de voedingsbodem is voor het ontstaan van die symptomen.

De campagne begon in feite direct na de val van het kabinet-Van Agt II. Het CDA verkeerde in een uitstekende uitgangspositie. Sterke punten waren:

- de geloofwaardigheid van het CDA-program. Wij hoefden niet tot totale herschrijving over te gaan, een supplement was voldoende;
- een visie op het financiële en sociaal-economische beleid, waarin zowel de financiële als de sociale en economische beleidsvoornemens in een gefundeerde samenhang tot hun recht kwam. Daardoor was ons program evenwichtiger dan met name dat van de VVD en realistischer dan dat van de PvdA om van klein links maar te zwijgen;
- een standpunt inzake het te voeren veiligheidsbeleid waarvan in elk geval kan worden gezegd dat het het enige partijstandpunt is dat internationaal invloed heeft;
- een volharden in het eisen van prioriteiten voor ontwikkelings samenwerking en voor minderhedenbeleid. Twee punten die niet populair zijn, maar karakterbepalend;
- buurmansleed: dat wil zeggen grote en fundamentele verwarring bij de PvdA over de belangrijkste financiële en sociaal-economische kwesties. Hun enige identiteitsartikel was in feite het 'neen' tegen het NAVO-dubbelbesluit. Een 'neen' dat onenigheid in eigen kring over veiligheidsvraagstukken maar net maskeren kon;
- een kabinet dat vrijwel geheel door CDA-denkebeelden kon worden beheerst, indien men dat wenste. Zodoende konden

wij laten zien dát een krachtige CDA-beleidslijn bestond en wát die lijn dan wel was.

Uitgaande van de oirbare verwachting dat publieke discussies binnen de partij, in het zicht van de verkiezingen zouden worden gestaakt, ten bate van gezamenlijke strijd, konden de campagnevoerders redelijk optimistisch zijn. Zo optimistisch zelfs dat gewaarschuwd werd tegen de gedachte dat het behalen van winst op 8 september 'een fluitje van een cent' zou zijn. In het kader van het Centraal Verkiezingscomité is vervolgens ijverig gewerkt aan het in de belangstelling brengen van wezenlijke punten uit, of voortvloeiende uit, het program 'Om een zinvol bestaan'. Dat is ook heel redelijk gelukt, beter dan bij andere partijen.

Afgesproken werd om de sociaal-economische politiek centraal te stellen, omdat juist op dat terrein het CDA een duidelijk program had en de PvdA weinig geloofwaardig was. Het veiligheidsbeleid zou relatief veel minder accent krijgen, juist ook omdat de PvdA geneigd zou zijn om dat punt aan te grijpen ter maskering van onenigheid die er ten aanzien van sociaal-economisch beleid in hun kring bestond. Dat vijeblad gunden wij hen niet.

De concurrenten, met name de PvdA, moet deze uitgangspositie wel grote zorgen hebben gebaard. De PvdA heeft het gepresteerd haar op z'n kop gezet 'Weerwerk' als verkiezingsprogram onder de naam 'Eerlijk delen', tenminste verbaal door de Partijraad te laten aanvaarden. Vervolgens wist men de gelederen te sluiten en gesloten te houden. Plotseling was daar rust en redelijkheid teruggekeerd. Dat heeft het vertrouwen in die partij bevorderd. Voor de rest zorgden minder en meer vooraanstaande leden van het CDA zelf.

Hoe het ging met onze strategie

Al vóór de Partijraad van Hattem (mei

'82) begon het beeld van het CDA te verschuiven. Terwijl de sociaal-economische paragraaf van ons program ruimte bood voor een gematigde versie van het Plan-Schouten (bevrozing van de inkomens en compensaties voor de koopkracht), wekte de lijsttrekker, in zijn vreugde dat economen van uiteenlopende achtergrond het ergens over eens konden worden, de indruk dat het rapport-Wagner richtlijn voor CDA-regeringsbeleid zou kunnen zijn. Hier kwam de eerste verwarring tussen de rol van minister-president en lijsttrekker van het CDA tot uiting, een verwarring die zich later zou voortzetten.

De Partijraad hield echter voet bij stuk en onderstreepte het 'Schouten'-alternatief. Toch bleef de indruk achter dat de visies van de CDA'ers Schouten en Wagner, met al hun verschillen, gelijkwaardige keuzemogelijkheden waren geworden. Daar kwam nog bij dat de (oud-)ministers Albeda en Van der Stee door hun verschillende ministeriële rollen, blijkbaar geen harmonieus paar vormden, hetgeen op de verkiezingsmorgen de krantekoppen op een smakelijke wijze sierde. Inmiddels bood het Centraal Planbureau zijn, schijnbaar met het regeringsbeleid strijdige, rekenmodellen aan. Ook de notitie over de toekomst van de AOW vanuit het departement van Sociale Zaken droeg niet bij tot het vertrouwen, dat met name oudere CDA-leden in hun partij hebben. Het bleek, zoals nadien toegelicht, een losse ambtelijke tekst te zijn. Maar wat een prachtig open doel was daar inmiddels geschapen. De 'intense' relatie met het CNV en de vakbeweging in het algemeen kwam beurtelings in misselijkheid en lof tot uitdrukking.

Ons zeer profilerend programartikel over de bescherming van de echte minima kon in een tv-debat gemakkelijk worden aangetaast, omdat bestuurders van het CDA-Vrouwenberaad, die het begrip 'individualisering' hebben overgenomen, door

Nijpels als bondgenoten konden worden aangehaald. Onze lijsttrekker wist dat niet te corrigeren.

Tenslotte bleek het departement van Financiën alle partijprogramma's naar de prullenmand te verwijzen, een gebaar waarvan nauwelijks werd geloofd dat de politieke leiding van dat departement er niet verantwoordelijk voor was.

Maar daarmee was nog maar de helft gezegd. Ons zorgvuldig geformuleerde veiligheidsbeleid kwam onder druk te staan, alsmede ons voornemen om dat punt niet centraal te stellen in de campagne, ten einde de PvdA geen alibi voor hun gebrekkig sociaal-economisch beleid te gunnen.

Helaas voelde niet iedere CDA-parlementariër zich voldoende aan deze strategie gecommiteerd. Voor het kernwapenvraagstuk kan gemakkelijk aandacht worden gekregen en het biedt allerlei mogelijkheden voor persoonlijke profilering. Begint een fractielid zijn positie terzake te benadrukken, volgt de minister-president met een uitspraak die in tegenovergestelde richting de grenzen van het program raakt, dan treedt gemakkelijk verdere escalatie op en zo geschiedde.

CDA-leden hebben samen de kernbewapening naar de eerste rang geheven, en hoe!, zeer ten voordele van onze concurrenten.

Selectieve onrust over verdeeldheid

De verdeeldheid in het CDA is vanzelfsprekend niet gunstig voor het verwerven van vertrouwen bij de kiezers. Merkwaardigerwijze is de meeste zorg ontstaan over tweespalt inzake het veiligheidsbeleid. Die over het financieel en sociaal-economisch beleid heeft minder verwijten opgeleverd. Hoe is dat mogelijk? Dat laatste terrein is immers zowel voor de directe noden van ons land als voor de mogelijkheden van kabinetsformatie veel wezenlijker. In ieder geval is dat, blijkens de aanvaarding van de campagnestrategie

binnen het CDA, vantevoren door het CDA uitdrukkelijk onderstreept. Voor de verklaring van deze merkwaardigheid moeten we naar de opstelling van de concurrenten kijken. De PvdA-strategie is in het voorgaande al weergegeven. Onze gevaarlijkste tegenstander, de VVD, die voortdurend ten koste van het CDA winst boekt, tamboereert waar zij kan op het verschijnsel van het zogenaamde loyalisme uit de jaren '77-'81. Voor een, voor de VVD gunstige, coalitievorming hebben de liberalen baat bij een verzwakking van de positie van die christendemocraten die het meest geneigd zijn om liberale voorstellen kritisch te bezien. Dat zijn *onder andere* degenen met atoompacifistische standpunten of neigingen. Maak hen dus verdacht bij de leden van het CDA, zo is het VVD-parool. Buit hun politieke fouten uit. De VVD wordt daarbij door links vlijtig geholpen, want de andere politieke partijen dromen nog steeds allemaal van een splijting in het CDA en die droom zullen zij nog vele jaren koesteren.

Bij de vorige verkiezingen is dat uit elkaar spelen niet gelukt; het CDA trad als een eenheid op. Deze keer lukte het na een royale handreiking door een tweetal CDA-parlementariërs wel. Veel christendemocraten spraken vervolgens de VVD na: 'daar heb je die loyalisten weer'. Het partijbestuur heeft hen daar gelukkig niet in gevolgd. Daar werden goede woorden gesproken over mensen als Hans de Boer en Couprie die zonder hun standpunt te verhullen, geen voet gaven aan pogingen de eenheid van het CDA te verstoren. Diverse andere kandidaten die met ons veiligheidsbeleid moeite hebben, verweerden zich prima ten bate van een zo goed mogelijk verkiezingsresultaat. Niemand spreekt intussen over groepsvorming rond verschillen in sociaal-economische inzichten. Er zijn tal van redenen waarom dat, propaganda-technisch gezien, moeilijker is. De verschillende nuanceringen gaan

daar dwars door de 'bloedgroepen' heen, de problematiek is niet zo eenvoudig in een enkel slagwoord te typeren, en zo is er meer te noemen.

Aan het slot van de campagne

Op de verkiezingsochtend was er weinig meer van onze goede uitgangspunten over:

- op financieel en sociaal-economisch gebied waren inmiddels zoveel uiteenlopende visies omhelsd dat er geen touw meer aan vast te knopen was;
- de formulering van ons veiligheidsbeleid, waarin een uiterste poging werd gedaan om de Oost-West-onderhandelingen optimale kans te bieden, werd door links en rechts uit de boot hangende CDA-politici verwrongen tot een handige formule die de geheime wens van hen die in ieder geval wèl en van hen die in ieder geval nièt wilden plaatsen achter een rookgordijn moest verbergen;
- over karakterbepalende onderwerpen als ontwikkelingssamenwerking en minderheden werd vrijwel niets meer vernomen;
- onze belangrijkste concurrenten konden in alle rust de gelederen gesloten houden. De PvdA werd het als breker van het kabinet niet al te moeilijk gemaakt en kon de indruk vestigen dat het in de zomer gevoerde beleid door haar heel anders zou zijn gevoerd;
- opvallend was dat 'Financiën' o.a. het CDA-program afkraakte zodat het wat moeilijker werd om het kabinetsbeleid als profilerend voor het CDA te verkopen. Nochtans zou *dat beleid* door het CDA als inzet voor de kabinetsformatie gekozen moeten worden . . .;
- de eenheid van de CDA-fractie zou bij dat alles door een 'vaste hand' tot stand worden gebracht, waarbij vergeten werd dat niet een machtswoord, maar slechts beginselvastheid, overtuigingskracht en zelfbeheersing die eenheid bewerken kunnen.

Het CDA, een diagnose

Wat zegt deze campagne-misère ons over het CDA? In de eerste plaats dat, zoals buitenstaanders al geruime tijd roepen, onze programs en andere meer of minder officiële documenten heel goed zijn, maar dat het beleid een ander beeld oproept, d.w.z. dat uitvoerig geformuleerde en door de Partijraad aanvaarde afspraken over de principiële lijnen en de te concretiseren vormen van het beleid, weinig bindende kracht hebben voor degenen die na ondertekening daarvan als volksvertegenwoordiger of bewindsman optreden. Partijleden storen zich aan dat verschijnsel wel, maar dan des te sterker naarmate overtreders van de regels een lagere plaats in de hiërarchie innemen. De oude christen-democratische leuze 'het beginsel ontthoort de dorpsdespoten' is voor het CDA nog geen werkelijkheid. Dat wijst op de aanwezigheid van flinke resten van een bot conservatieve levenshouding. Extreme vormen van partijformatie rond notabelen in plaats van rond beginselen treffen we in de Franse en vooral in de Italiaanse politiek aan. Zover mag het bij ons niet komen.

Voorzover CDA-programs nog wel functioneren valt op hoezeer er een neiging bestaat tot het praktiseren van een grensmoraal: 'Wat kunnen we ons nog net binnen het kader van het program permitteren'. In plaats van een oprechte naleving van het program naar letter en geest hangen dezen en genen zoveel mogelijk naar links of rechts uit de volle CDA-boot. Soms om beter op de foto te komen, dan weer om zogenaamd preventief of bij wijze van tegendruk het evenwicht te bewaren. Het links-rechts denken heeft binnen het CDA nog teveel prestige. Het zou beter zijn als dat denken minachting oproep en als in plaats daarvan veel meer belangstelling ontstond voor het authentiek christen-democratische. Wie links-rechts tot relevante dimensie verklaart binnen het CDA, richt in onze partij weg-

wijzers op die wijzen naar andere partijen, en wel naar partijen die 'beter links' en 'beter rechts' zijn dan het CDA.

Met conservatisme of met nageaapte progressiviteit maken CDA'ers zich alleen maar belachelijk, ook al mogen zij zich daarbij in schouderklopjes van politiek andersgerichten 'verheugen'. Dat geldt voor het financieel beleid, het emancipatiebeleid, het onderwijsbeleid en ga zo maar door.

CDA als platform voor discussie

Het CDA kan één van die schaarse platforms zijn waar mensen op grond van eenzelfde inspiratie met elkaar in debat kunnen gaan over hun verschillen van inzicht, om vandaaruit op zoek te gaan naar creatieve oplossingen. De timing van die discussies moet uiteraard enig blijk van politiek inzicht verraden. Dus bij voorkeur niet tussen vaststelling van het program en de daarop volgende verkiezingsdatum, maar wel in al die maanden daarvoor en daarna.

Men moet daar ook niet schrikachtig op reageren. Een partij die leeft, bruist van het onderlinge debat. Dat gesprek moet in openheid van geest worden gevoerd. Wij dienen ertegen te waken dat de CDA-fractie verwordt tot een bundel getuigenispartijtjes waarin niet meer mét elkaar maar tot elkaar gesproken wordt. Als de poging om door wederzijds overtuigen en op basis van de grondslag en onze principiële uitgangspunten samen verder te komen niet meer wordt gedaan dan rest nog slechts het machts- en meerderheidsdenken. Het CDA wordt dan een onherbergzaam oord. In een christelijke partij kan en behoort het anders te gaan. Het moet een platform zijn voor zelfkritische mensen.

Hoe nodig zo'n platform is blijkt uit de door propaganda beheerste 'veiligheidsdiscussie'. De kerken in Engeland slagen erin om personen met zeer uiteenlopende visies met elkaar in contact te brengen en

wel op zo'n wijze dat door onderling gesprek en na wederzijdse correcties een gezamenlijke publikatie tot stand kan komen¹. De Nederlandse kerken kunnen als gespreksforum voorlopig wel afgeschreven worden. Die openheid en dat respect voor elkaar is op kerkelijk vlak sterk afgenomen. De discussie wordt vergiftigd door ideologisch bepaalde verwringing van feiten en door het op bedrieglijke wijze aanvoeren van wetenschappelijke theorieën ter verhoging van de status van het streven naar eenzijdige kernontwapening in Nederland.² Aan andere zijde is er onvoldoende openheid over de ware (politiek-psychologische) functie van het NAVO-dubbelbesluit en over de verschillende wijzen waarop aan de bedoeling van dat besluit tegemoet kan worden gekomen. Ook in het CDA-standpunt schijnt een soort verkramping te zijn opgetreden. Binnen onze partij hebben echter de meeste vertegenwoordigers van de verschillende standpunten nog voldoende krediet bij elkaar om samen in gesprek te zijn en verder te komen. Misschien is dat een van de gewichtigste voordelen die het CDA in de komende jaren boven andere platforms heeft. Onze partij bevat nog voldoende bruggenbouwers om de beraadsfunctie die het IKV vóór 1977 had (vóór het een actiegroep werd) over te nemen. Het past ons om op die mogelijkheden zuinig te zijn en niet tot groepsvorming binnen de partij over te gaan. Het atoompacifisme is in het CDA trouwens geen geïsoleerd verschijnsel. Een recente enquête in het weekblad 'De Tijd'³ wijst erop dat 30 % van de CDA-kiezers behoren tot hen die onvoorwaardelijk tegen plaatsing van de lange-afstandsraketten in Nederland zijn. Het is uiteraard van groot belang dat het CDA met mensen van deze mening contact onderhoudt. Dat zal o.a.

bevorderd worden door een meer representatieve samenstelling van de bestuurlijke organen.

Voor veel kiezers zal het een verademing zijn als het CDA inderdaad steeds meer zich tot dat kader ontwikkelt waarin nog op evenwichtige en eerlijke wijze over vredes- en veiligheidsvraagstukken gesproken kan worden.

De liberale 'uitdaging'

Merkwaardigerwijze hebben wij gedurende de laatste decennia niet onderkend dat de partij die zich het meest ten koste van het CDA verrijkte onze grootste 'uitdaging' was. Waaraan is te wijten dat de grens tussen VVD en CDA zo gemakkelijk overschreden wordt? Aan het begin van dit artikel is een typering van het liberale denken van de VVD gegeven. Daarin valt op hoezeer dat aansluit bij zeer menselijke neigingen die wij bij onszelf ontwaren. De liberale levenshouding sluit aan bij de geest van de hedendaagse politiek, die een lange periode van verzakelijking achter zich heeft. Dat wil zeggen van afnemende levensbeschouwelijke diepgang. Die verzakelijking was één van de idolen van de linkse doorbraak en was nodig om de bindingen aan diepe religieuze motieven, van waaruit in de regel voor partijen op christelijke grondslag gekozen werd, als niet of minder relevant te verklaren. De christen-democratie heeft dat innerlijk niet onberoerd gelaten. Sinds het begin van de jaren '60 is in de christen-democratische partijen geen belangstelling voor de eigen maatschappijvisie geweest en is er ook nauwelijks structureel aan gewerkt. Er restte nog een vaag christelijk ethos, soms met emotionaliteit opgepept. Wat betreft de koers werd gekozen tussen oppervlakkig conservatisme en dito trendgevoeligheid. Van dat laatste

¹ *Ethics and Nuclear Deterrence*, Geoffrey Goodwin edition; Croom Helm London & Canberra, 1982, Council on Christian Approaches to Defense and Disarmament.

² Zie de analyse van de Pax Christi-brochure in Christen Democratische Verkenningen 2/82 pag. 87 e.v.

³ Weekblad De Tijd 10 september 1982.

bestaan twee uitingsvormen, namelijk de populistische en de 'profetische', welke beide de sociale druk weerspiegelen waar- onder mensen in uiteenlopende milieus staan. Oppervlakkig conservatisme en populisme zijn kenmerken van de VVD. De aanwezigheid van deze tendenzen in het CDA betekent evenveel glijbanen naar de VVD toe. Dat geldt voor de kiezers zelf en voor het aangaan van coalities. 'Gun Van Agt het kabinet dat hij wenst, stem VVD', dat is een voor de VVD bruikbaar verkiezings-thema geweest.

De principiële verschillen tussen de wijzen waarop sleutelbegrippen als solidariteit, gespreide verantwoordelijkheid, gerechtigheid, vrijheid, e.d. in CDA en VVD functioneren staan trouwens vele CDA-sympathisanten niet helder voor de geest. Vandaar bij menig een de verbazing over het feit dat het kabinet Van Agt/Wiegel ten aanzien van de reconstructie van de rol van het particulier initiatief maar moeizaam tot besluitvorming kon komen.

Nu de VVD zo sterk is geworden zal de volgzzaamheid ten opzichte van het CDA waarschijnlijk verminderen. Politieke wensen die met het liberale mensbeeld samenhangen zullen wellicht met meer kracht naar voren worden gebracht. De keuze van de nieuwe fractieleider wijst ook op een verharding tegenover de christen-democratie. Regeren met de VVD zal een sociaal-gericht CDA steeds moeilijker vallen; hoewel, in de komende zittingsperiode kan het voor de VVD nog voordelig zijn om de oude volgzame lijn te handhaven in afwachting van het moment dat het CDA in grootte voorbij wordt gestreefd. Daarvoor is nog slechts de verschuiving van een vijftal zetels nodig.

Een therapie voor het CDA

Er zijn mensen die menen dat de verliezen naar rechts kunnen worden ingedamd door het CDA naar rechts te laten op-

schuiven. Dus 'minder nadruk op de C en de loyalisten de poort uit'. In feite komt dat neer op de stelling dat, naarmate wij duidelijker maken dat het voor het te voeren beleid niet veel uitmaakt of de kiezers op de VVD dan wel op het CDA stemmen de trouwe kiezers behouden kunnen worden en de nieuwe en zwevende stemmers zullen worden aangetrokken. Door de zinvolheid van het bestaan van een aparte christen-democratische partij te verminderen zou het CDA electorale winst kunnen boeken. Hoewel deze redenering strijdig is met het gezonde mensenverstand wordt zij nochtans door menig een aangehangen. Daartegenover wil ik pleiten voor de lood-om-oud-ijzer-theorie. En dan niet als slogan, maar als goed gefundeerde positiekeuze. Daarvoor is nodig dat het CDA weer aan de slag gaat met het analyseren en uitbouwen van het christelijk-sociale denken, dat ons in een langdurig leerproces door vallen en opstaan vanuit de katholieke en reformatische tradities is overgeleverd. Wij moeten doorgaan met de formulering van onze visie op de maatschappij, zoals die in de toekomst door ons beleid naderbij gebracht moet worden. Goede aanzetten daarvoor zijn te vinden in de CDA-bundel 'De komende tien jaar'⁴.

Op grond van analyse van sociale en politieke processen en in confrontatie met onze uitgangspunten hebben wij het model voor een verantwoordelijke samenleving naar voren gebracht. Wij hebben daarmee instrumenten in handen die werkelijk effectief zijn bij het benaderen van de grote problemen waarvoor Nederland en de westerse samenleving staan. Daarover mag in brede kringen van het CDA geen onzekerheid meer bestaan. Wij moeten een bevolking die beu is van oppervlakkige beloften en korte-termijnbeleid trekken door een beleid met diepgang. Niet zozeer om zelf groot te worden, hoewel

⁴ *De komende tien jaar; christen-democratische visies op de problematiek van de tachtiger jaren*, juli 1982, uitgave van het CDA.

dat een uitstekende zaak zou zijn, maar omdat dat beleid met die diepgang broodnodig is voor de toekomst van de samenleving.

Daarnaast is een goede en voor de brede schare toegankelijke analyse nodig van het al te gemakkelijke en in letterlijke zin Godloze beginselprogramma van de VVD. De linkse polarisatie maakt de grenzen naar die zijde al duidelijk genoeg. De kloof met de VVD moet door onszelf worden onthuld. Dat vereist ook een analyse van het denken in eigen kring en een uitroeien van denkbeelden die vreemd zijn aan grondslag en uitgangspunten van het CDA.

Dat zal het CDA maken tot een potentiële coalitiepartner in uiteenlopende kabinetten, maar dan wel één met wie voor zowel VVD als PvdA en D'66 harde geschilpun-

ten bestaan; een partner waarmee coalitievorming voor geen van de concurrenten zo gemakkelijk denkbaar is.

De laatste verkiezingsuitslagen geven te denken. Het CDA zal daar zijn lessen uit moeten trekken. Wij kunnen er ons door het kiezen van zondebokken niet vanaf maken. De fouten die er gemaakt zijn onthullen het geestelijk klimaat van het CDA, waar wij allen deel aan hebben. Ons past hier de oude leuze van de tegenspeler van Abraham Kuyper, dr. Hoedemaker: 'Samen zijn wij ziek geworden, samen moeten wij ook weer gezond worden'.

